

delo izziv in vzpodbuda za nadaljnje podobne študije o ne dovolj znanih ali zamolčanih osebnostih, ki so vsaka na svoj način zaznamovale okolje, kjer so živele, delovale in ustvarjale. Zbornik, ki ga odlikujeta interdisciplinarnost in multikulturen pristop k obravnavani temi, je pomembno delo in hkrati svojevrsten spomenik Tschabuschniggu, danes pozabljeni osebnosti avstrijske Koroške ter habsburške monarhije 19. stoletja.

Petra Kramberger



Mitja Ferenc, Gojko Zupan: *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes II*. Ljubljana : Založba ZRC, 2006, 271 str.

Po trinajstih letih je luč sveta zagledala druga – dopolnilna knjiga istih avtorjev, ki sta prvo z enakim naslovom napisala skupaj z dr. Francetom M. Dolinarjem ob 600. obletnici kočevske župnije leta 1993 in sta jo izdala kočevska župnija in muzej. Že ob izidu prve knjige *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes* se je takoj porodilo vprašanje kriterijev za predstavitev posameznih cerkva, saj je njen široko zastavljeni naslov po eni strani presegal zemljepisni obseg Kočevske, po drugi strani pa vsebinsko avtorja nista obdelala njenega vzhodnega dela – Črmošnjiške doline. Na to nedoslednost sem založnika opozoril ob svojem službenem prihodu v Kočevje avgusta 1993, vendar pa je bila knjiga tedaj že v tisku. Pomanjkljivosti je ob izidu knjige kritiziral tudi prelat Rafko Lešnik v katoliškem tedniku *Družina*. Zakaj? Pri pisanju prve knjige je očitno prevladal "dekanijski ključ", zato so v njej opisane cerkve dekanije Kočevje, z izjemo nekoč narodnostno mešane župnije Draga in nekdanje župnije Grčarice (danes v sklopu župnije Dolenja vas), ki sta že debelo stoletje v sklopu ribniške dekanije. Svojevrstno izjemo predstavljajo tudi cerkve slovenskih župnij Banja Loka, Fara in Osilnica, ki so bile izven jezikovnega otoka kočevskih Nemcev. Predstavljene so bile celo cerkve župnije Hinje, ki je prišla v sklop kočevske dekanije iz žužemberške šele leta 1971, res pa je, da je leta 1987 z ukinitvijo nekaterih kočevskih župnij pridobila ozemlje nekdanjih župnij Polom in Topla Reber.

Gotovo sta se omenjenega zavedala tudi avtorja, ki z drugim delom poravnata svoj dolg. Knjiga *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes II* želi odpraviti vsebinske pomanjkljivosti prve, kar je vidno že na notranji strani platnic, ki nam postrežeta z razločnim zemljevidom nemške poselitve, zlasti vzhodnega dela Kočevske – Črmošnjiške doline, ki je predmet obravnave. Koncep-

tualno je podobno zasnovana kot prva, le da nekoliko več izvemo tudi o cerkvenih zavetnikih in naseljih. Zgodovinskemu uvodu sledi opis cerkva po abecednem redu župnij, ki jim pripadajo. Pri vsaki cerkvi so navedeni prva omemba v virih in pomembnejši zgodovinski podatki. Nato se avtorja posvetita arhitekturnim značilnostim in opisu cerkvene opreme (oltarji, kipi, slike, križev pot, klopi, orgle, zvonovi ...), ki jo skušata kar se da natančno datirati in avtorizirati. Omenjata tudi cerkvam pripadajoča (propadajoča) pokopališča, na katerih nagrobniki z nemškimi napisi pričajo o nekdanjih prebivalcih dežele. Avtorja nas seznanita tudi s krajšo zgodovino cerkvene soseske, zlasti pa ju zanima njena predvojna, medvojna in povojna usoda v demografskem pomenu besede.

Podobno kot v prvi knjigi je nadvse dragoceno dokumentarno in sodobno fotografsko gradivo, s pomočjo katerega si bralec lažje ustvari vtis o cerkvah na Kočevskem nekoč in danes. Za nekatere porušene cerkve je fotografija sploh edini vidni dokaz za njihov obstoj, saj so bile podrte do temeljev. Nasploh je bogato fotografsko gradivo v obeh knjigah marsikdaj zgornje od besedila. Na ta način avtorja bralcu ponujata čim bolj objektivno predstavo o stanju cerkva pred 2. svetovno vojno, med njo, po njej in danes. Ruševine številnih cerkva na Kočevskem še vedno nemo pričajo o medvojnem in zlasti povojnem načrtnem uničevanju sakralnih objektov. Lahko rečemo, da so svojevrsten spomenik dobe rušenja, ki so ga poosebljali vsi trije totalitarizmi, ki so stegovali svoje kremplje po kočevskem človeku.

Razveseljivo je, da je v knjigi mogoče zaslediti tudi nekaj prikupno obnovljenih cerkva oziroma njihovih očiščenih in urejenih razvalin. Vse to priča, da je ohranjena sakralna dediščina prebivalcem teh krajev sveta tudi danes in jo kot tako želijo posredovati svojim potomcem. Pomembne pri tem so bile nekatere povsem osebne pobude posameznikov, ki so zaslužni, da se je v zadnjih desetletjih rešila še kakšna cerkev gotovega propada oziroma so prav v zadnjem desetletju organizirali utrjevanje ruševin, da jih ne bo najedal zob časa. Tovrstne akcije so bile v nekaterih neposeljenih krajih pravi podvig. V to smer je dejavno tudi Društvo Kočevjarjev staroselcev. Morda bo prav ta knjiga prebivalce Črmošnjiške doline vzpodbudila k dodatni skrbi za tovrstne kulturne spomenike, saj jih bo dodatno seznanila z njihovim bogastvom.

Knjiga *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes II* niha med znanstveno-strokovnim in poljudnim pristopom. Avtorja navajata najpomembnejšo literaturo in nekaj arhivskih virov, med katerimi pa je opazna odsotnost navajanja gradiva, ki ga za obravnavane cerkve hrani NŠAL. Vsekakor pa se pozna, da ni delana samo "za mizo", ampak sta avtorja vanjo vpletla številne osebne terenske za-

piske, za kar jima gre vsa pohvala. Podobno kot prva ima tudi druga knjiga dvojezičen slovensko-nemški značaj, kar ji daje še posebno vrednost. Pohvalna je bogata fotografska dokumentacija; tako stara kot nova, ki osvetljuje nekdanje in aktualno stanje svetišč.

Kot največjo pomanjkljivost knjige bi navedel ponesrečen izbor črk. Te so zaradi svoje majhnosti zlasti za starejše bralce izredno težko berljive. Med vrsticami je še vedno dovolj prostora, tako da bi oblikovalka Milojka Žalik Huzjan morala izbrati bolj ustrezen nabor črk, ki zagotovo ne bi bistveno povečal obsega knjige.

Nedvomno sta obe knjigi *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes* zelo dragoceni tudi z umetnostno-topografskega stališča. Tolikokrat zapostavljena sakralna dediščina Kočevske je s pomočjo dr. Mitje Ferenca in mag. Gojka Zupana obdelana in predstavljena slovenski in tuji, predvsem kočevski javnosti. Ustvarjali so jo ljudje, ki so na tem območju živeli 600 let in zapustili svojevrstno endemitsko dediščino, ki so jo bogatili tudi njihovi sosednji – slovenski deželani. Po preselitvi kočevskih Nemcev pred 65-imi leti je bil že skrajni čas, da se tudi na ta način ovrednoti njihova sakralno-kulturna dediščina, ki je odraz duhovne podobe nekdanjih prebivalcev.

Knjigo bralec zaradi prikladnega formata in vsebine lahko vzame tudi kot turistični vodič, saj so mu v njej dani napotki, kako se do posamezne cerkve tudi pride. Naj mu bo vabilo, da kljub medvedji nevarnosti obiše Kočevsko in njene lepote ter posebnosti, med katerimi izstopajo še ohranjene ruševine nekdanjih cerkva.

Matjaž Ambrožič



Trevor R. Shaw: Names from the past in Postojnska jama (Postojna cave). Ljubljana : Založba ZRC, 2006, 151 str.

Slovenskim znanstvenim krogom je avtor znan predvsem po knjigi *Foreign Travellers in Slovenian Karst 1537–1900* (2000), v soavtorstvu pa je izdal tudi knjigo *Royal and other Noble Visitors to Postojnska jama 1819–1945* (2002). V prvi monografiji je najprej poznavalcem in pozneje z dokumentarcem na TVS tudi širši publikli predstavil opise slovenskega krasa, ki so jih napisali večinoma angleški učenjaki in popotniki. Potopisi so bili priljubljena zvrst novoveške literature. Odločilen impulz, ki je zbudil zanimanje popotnikov, ki so mogoče prišli do Trsta, da se podajo globlje v neдрje monarhije, so bili opisi Janeza Vajkarda Valva-

zorja o Cerknškem jezeru in njegovo članstvo v Royal Society. Shaw se je že v prvi knjigi posebno pozornost namenil opisom jam in posebej opisom Postojnske jame, o čemer zgovorno priča tudi naslovnica omenjene knjige. V knjigi *Names from the past in Postojnska jama (Postojna cave)* je avtor težišče svoje raziskave posvetil viru, ki je s stališča zgodovinske znanosti mlajši od potopisa – turističnemu vodniku. Tako kot turizem so se turistični vodniki razbohotili šele s spremembami vsakdanjega življenja, ki so se v začetku 19. stoletja (nove socialne skupine, nove tehnike, nov način organizacije dela, ki je razdelila v čas dela in čas prostega časa).

Za pomoč pri povezovanju lokacij in istočasno tudi kot primarni vir je avtor uporabil zemljevide, slike in ilustracije ter pozneje tudi fotografije in razglednice. Prav razglednice so bile eden od najbolj prodajanih turističnih artiklov poznega 19. stoletja. Avtor si je pomagal tudi s sezname topnimov v Postojnski jami. Prvi tak seznam je nastal kot podlaga za izdelavo steklenih tabel, s katerimi so že leta 1856 hoteli pričakati cesarja, a so ga dočakali šele leto pozneje. Raziskovalcu je lahko žal le, da tovrstni sezname jamskih lokalitet ne obstajajo za prvi obisk prestolonaslednika in za obisk pomembnih svatov ob drugi poroki plemkinje vdove Rabeck, rojene Valvasor leta 1797.

Posebno zgodovino ima že samo ime jame. Širši javnosti, pa tudi veliki večini domačinov, je popolnoma neznan podatek, da je bilo še v času med letoma 1800 in 1836 običajno ime za Postojnsko jama svete Katarine, po majhni cerkvi, ki je stala le nekaj sto metrov nad vhomom v jamo v zaselku Veliki Otok. Prav zaradi pomembnosti jame in njene prepoznavnosti med popotniki, ki so potovali po pomembni cesti, ki je povezovala Trst z Dunajem, in pozneje po Južni železnici, je bilo izredno pomembno, da so jama, ki je stala le streljaj od trga, začeli imenovati po kraju, ki je ležal ob tej prometni žili. Turistični vodnik, ki ga je izdala jamska uprava, je imel še posebej pomenljiv naslov: *Postojnska jama, nedaleč od Trsta, da bi tako tujcu čimbolj plastično razložili, kje se nahaja jama*. Čeprav avtor ne ponudi konkretnih izvorov prvega poimenovanja, slovenskemu raziskovalcu odgovor ponuja eno od pomembnih naravoslovnih del 18. stoletja. V delo *Oryctographia Carniolica*¹ Balthasar Hacquet bralcu razloži, da so jame še v 17. stoletju veljale za višek sakralne estetike, ki je za seboj puščala celo mistiko in pieteto katedral in da so v njih redno "brali" maše. Zagotovo so bile jame povezane tudi z različnimi magičnimi verovanji, na

¹ Balthasar Hacquet, *Oryctographia Carniolica, oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*. Leipzig, 1778–1789.